

tijelo Kristovo, misterij Boga čiji je Pavao ambasador među poganima unatoč okovima" (str. 244). Ujedno se ispričava fundamentalizmu sklonim čitaocima koji zaziru od znanstvenog pristupa svetom tekstu: „Sve smo učinili, ili u svakom slučaju barem željeli učiniti, da Pavlove govore saslušamo u prilikama u kojima su se nalazili naslovnici. To je pravi zadatak egzegzeze, pri čemu valja sve uzeti u obzir: povijesne izvore, gramatiku, filologiju, etimologiju, upotrebu onog vremena" (str. 243).

Hugedé se pretežno služio djelima protestantskih bibličara francuskog i njemačkog jezičnog područja. Od katoličkih egzgeta najčešće citira L. Cerfauxa. Trudio se da na ograničenom prostoru protumači Pavlovu misao u kontekstu Pavlova vremena, ali tako da ona bude jasna i privlačna kršćanima današnjeg vremena.

4. M. Barth: EPHESIANS. INTRODUCTION, TRANSLATION, COMMENTARY, Garden City, N. Y. 1974, dva sveska, 849 str.

Djelo je izašlo u nizu The Anchor Bible (svezak 34 i 34A) koji izdaju američki bibličari sa željom da Stari i Novi zavjet učine pristupačnima današnjim čitaocima, bez obzira kojoj konfesiji pripadaju. Niz ne izdaje nijedna od kršćanskih Crkava nego grupa protestantskih, katoličkih i židovskih stručnjaka koji nastupaju kao vjernici, ali se u egzgetskom izlaganju ne trude da prvenstveno opravdaju doktrinarnu stavove zajednice kojoj pripadaju, barem ne načelno. Od katolika u uredničkom odboru je R. E. Brown koji je za ovaj niz priredio komentar Ivanova evanđelja u dva sveska.

Markus Barth je sin švicarskog protestantskog dogmatičara Karla Bartha i neke je teološke stavove preuzeo od svog oca. Sada je profesor Novog zavjeta na univerzitetu u Baselu, ali je 20 godina predavao na različitim protestantskim teološkim fakultetima u Sjedinjenim Državama. Prije ovog komentara kroz dvadesetak je godina pisao razne monografije o Ef, među kojima su poznate: *Israel und Kirche im Brief des Paulus an die Eph* (Izrael i Crkva u Ef – München 1959); *The Broken Wall. Studies in Ephesians* (Otklonjena pregrada. Studije o Ef – Philadelphia 1959).

U uvodu obrađuje rječnik, kerigmatsko-liturgijsku građu, srodnost sa SZ, ostalim knjigama NZ, gnosticizmom, kumranskim spisima, autorstvo i teološku nauku. Namjerno se odlučuje za Pavlovo autorstvo dopuštajući da nadahnutost i teološka važnost poslanice ne bude osporena ako se prihvati teza mnogih današnjih komentatora da je autor neki kasniji anonimni kršćanin koji se poslužio Pavlovim autoritetom. Činjenicu da se u Ef Pavao obraća naslovnicima koji ga ne poznaju osobno (kao ni on njih iako je tri godine

djelovao u Efezu) objašnjava time što se „Pavao ne obraća cijeloj Crkvi Efeza nego samo članovima poganskog porijekla koji su se obratili i krstili nakon njegova konačnog odlaska iz tog grada" (str. 3–4). U uvodu također upozorava da je grčki jezik Ef „na nekim mjestima nezgrapno, preopterećen, nejasan te bez ljepote i ljupkosti, pa bi ropsko prevođenje takvog teksta donijelo čitaocu samo zagonetke, sokove i odbojnost" (59). Zato Barth već u prijevodu unosi egzegzezu odlučivši se za jednu od više mogućnosti značenja izvornog teksta. Ostale mogućnosti napominje u bilješkama te iznosi razloge za i protiv. Tako u r. 4,13 izraz *teleios anthropos* primjenjuje na Krista, pa cijeli redak prevodi: „... dok svi ne dođemo do ujedinijuće vjere i spoznanja Sina Božjega, savršenog čovjeka, do savršenosti Mesije koji je mjera ljudskosti". Njegov komentar i prijevod 4,15 dobro se razlikuje od Schlierova koji usvajaju naši prevodioci Duda-Fučak: „Radije ćemo, govoreći istinu u ljubavi, na svaki način uraštati u Mesiju koji je glava".

Karakteristični su naslovi za pojedine odsjeke poslanice, jer po njima Barth pokazuje koju glavnu misao vidi u dotičnom odsjeku: 1. naslov (1,1–2); 2. puni blagoslov (1,3–14); 3. molitva i zahvala Bogu (1,15–23); 4. spasenje po uskrnuću (2,1–10); 5. mir po Kristu (2,11–22); 6. poziv po objavi (3,1–13); 7. molitva za savršenost (3,14–21); 8. ustrojstvo Crkve (4,1–16); 9. novo nasuprot starome (4,17–32); 10. svjetlo nad tamom (5,1–20); 11. Kristova vladavina na svim područjima (5,21–6,9); 12. viša sila (6,10–20); 13. zaključak (6,21–24).

Po ustaljenom redu ovog niza komentara nakon pojedinog odsjeka donosi najprije bilješke (*notes*) uz svaki redak, u kojima tumači tekst, zatim varijante, drugačije mogućnosti prijevoda te filološku i povijesnu pozadinu. Nakon toga u komentaru (*comments*) iznosi manje teme uključene u pojedini odsjek, od kojih su najzanimljivije: „Sakrament ili pečat" (str. 135–143 – povodom 1,13); „Glava, Tijelo i Punina" (183–210 – povodom 1,22–23); „Plod mira: jedan novi čovjek i kuća Božja" (307–322 – povodom 2,16.21); „Crkva bez laika i svećenika" (477–484, povodom 4,11–12) i „Zaručnik i zaručnica" (668–699), povodom 5,25–27). Osobito u tumačenju odlomka o kršćanima u braku donosi mnoge nove elemente o položaju žene u svijetu Pavlova vremena (koji su došada neki komentatori simplicitički oplakivali na temelju jednostranih citata) i s puno taktičnosti tumači Crkvu objavivši nauku u svjetlu današnjih odnosa među ženama i muževima. Prividno „konzervativna" nauka o ženi u Crkvi i braku u 1 Kor i Ef bila bi prouzrokovana ispadima feminističkog pokreta koji se pod zaštitom nekih filozofa počeo širiti u Pavlovo doba po gradovima Grčke i Male Azije. Bit Pavlove nauke o

braku bila bi partnerstvo i saveznička vjernost.

Barth se obilno služi znanstvenom literaturom, bez obzira na konfesionalnu pripadnost autora. Ipak, u komentaru se nazire dogmatika protestantske zajednice, osobito što se tiče ustrojstva Crkve, u kojem se zanemaruje uloga permanentnih predstojnika, te sakramentalnosti krštenja i kršćanske ženidbe. Šteta je, međutim, što se nije služio Gnilkim komentarom i Cambierovim člankom o 5,22–33. Na kraju Barth donosi bibliografiju koja obuhvaća preko 700 naslova i podijeljena je na 22 tematske grupe. Kazalo imena (833–843) i pojmova (844–849) olakšava bržu orijentaciju u konzultiranju knjige. Barthov komentar gdjegdje djeluje razvučeno, ali svakako predstavlja najiscrpniji znanstveni komentar *Ef* koji je dosada napisan.

5. *W. Barclay: THE LETTER TO THE EPHESIANS*. Revised edition, Philadelphia, The Westminster Press 1977, 185 str.

U ovom džepnom izdanju u istu knjigu uvezan je i komentar Poslanice Galaćanima *W. Barclaya*. Autor je umro 14. siječnja 1978, a bio je prezbiterijanac i profesor Novog zavjeta na univerzitetu u Glasgowu. Za niz *The Daily Study Bible* koji je namijenjen za duhovno čitanje po kršćanskim obiteljima priredio je komentar Novog zavjeta u 17 svezaka. Poslanica Efežanima u okviru tog niza izašla je prvi put 1956. Izdanje koje predstavljamo prerađeno je i dopunjeno, a tiskano je u SAD što je najbolji znak da su Barclayevi komentari prodrli u širok svijet koji se služi engleskim.

Kao i ostale knjige ovog niza, *Ef* je podijeljena na manje odlomke koji se lako mogu čitati i razmatrati bilo u obiteljskoj zajednici bilo u grupnom radu bilo u individualnom spremanju homilije. Barclay preporučuje poruku *Ef* za čitaoce koji u njoj traže riječ Božju, služeći se utemeljenim rezultatima znanstvene egzegeze. Za osvjetljenje Barclayeve egzegeze donosimo dva odlomka. Tumačeći *Ef* 2,18, gdje je rečeno da po Kristu u jednome Duhu svi imamo pristup Ocu, Barclay kaže: „Na perzijskom kraljevskom dvoru bio je službenik zvani *pro-sagogeus*, čija je služba bila predvoditi ljude koji su željeli audijenciju kod kralja. Beskrajna je blagodat imati pravo pristupa kojim dragoj, mudroj i svetoj osobi u svako doba; imati pravo upasti kod nje, istresti joj svoje nevolje, probleme, usamljenost i žalost. Isus nam upravo daje takvo pravo u odnosu na Boga” (str. 117). Tumačeći 6,4 („očevi ne srdite svoje djece...”), Barclay kaže: „Postoje tri načina kako možemo biti nepravedni prema svojoj djeci: 1) Možemo zaboraviti da se stvari mijenjaju te da običaji jedne generacije nisu običaji druge... 2) Možemo izvršavati takvu kon-

trolu da to priječi pravi odgoj naše djece. Držati dijete predugo na uzdi jednostavno znači ne imati u njega povjerenje, što zapravo znači da nemamo povjerenja u način na koji smo ga odgojili. Bolje je pogriješiti prevelikim povjerenjem nego prevelikom kontrolom. 3) Možemo propustiti da ohrabrujemo svoju djecu... Ohrabrenja su učinila više nego ukori... Kako Pavao smatra, djeca trebaju poštivati svoje roditelje, a roditelji nikada ne smiju ogorčavati svoju djecu” (str. 178).

Iz ovih dvaju tekstova vidimo da Barclay pomaže primijeniti sveti tekst na svagdanji život vjernika i pri tome se služi ljudskim i kršćanskim životnim iskustvom. Često navodi primjere iz engleske književnosti te izreke velikih ljudi engleskog govornog područja. Čitalac ne mora poznavati englesku povijest i književnost da razumije poruku tih primjera. Oni su, kao i sveti tekst, sveopći. Barclayev komentar cijelog NZ preveden je na njemački. Možda je najbolji kompliment njegovu ekumenskom komentaru što ga uprave nekih bogoslovija u SAD preporučaju mladomisnicima za osobno duhovno štivo i pomagalo pri spremanju homilija.

Dr Mate Zovkić

Matija Berljak: IL DIRITTO NATURALE E IL SUO RAPPORTO CON LA DIVINITÀ IN UGO GROZIO, Analecta Gregoriana 213, Pontifica Universitas Gregoriana, Rim 1978. Strana 148.

Studijom *Il diritto naturale e il suo rapporto con la Divinità in Ugo Grozio* Matija Berljak stekao je naslov doktora crkvenog prava. Berljak je svećenik zagrebačke nadbiskupije. Postavši svećenikom, djelovao je kao kapelan kod Sv. Josipa na Trešnjevki u Zagrebu, a potom studirao crkveno pravo na papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu. Sada predaje crkveno pravo na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu. Studiju su profesori Gregorijane smatrali tako dobrom da su je uvrstili u svoja *Analecta Gregoriana* kao 213 svezak.

Drevni je problem koji muči ljude kako pronaći utemeljenje za mir, red i pravdu među ljudima. Taj je problem osobito danas ne samo vrlo aktualan nego i vrlo akutan. Hugo Grocije bio je među onima koji su neumorno tražili razumijevanje tog problema. Zastupao je mišljenje da utemeljenje za mir, red i pravdu čovjek nalazi u sebi samome, u svojoj razumskoj naravi. U toj naravi čovjek nalazi izvor mogućnosti da razlikuje dobro od zla i da se shodno tomu ponaša u životu. Grocijeva su zapažanja i razlaganja još danas aktualna i privlačna,